

Az építészeti minőség, avagy a bizalom anatómiája

Engedjék meg, hogy bemutatkozzam, Vikár András építész vagyok. Lukács Istvánnal közös irodánk tervei alapján, az elmúlt évtizedben, csaknem 120 000 m² terület épült meg Budapesten. Ennek több mint a fele - jellemzően négy helyszínen - mintegy 700 lakásban testesül meg. Ezért mondhatjuk, hogy sok tapasztalattal rendelkezünk a közelműltről. De sok elképzelésünk van a jövőről is. Az ezekhez kapcsolódó gondolataimat szeretném most megosztani Önökkel.

Először szeretném számba venni azokat a nemzeti sajátosságokat, amik örökségként meghatározzák építészeti jelenünket, mert e nélkül nem érthetjük mostani helyzetünket, és nem tudunk célokat sem megfogalmazni. Különösen nem a minőség kérdéseiben. Ehhez, az adott korra jellemző lakóépületek képeit hívom segítségül, melyek nem a konkrét mondatokhoz, hanem inkább az időszakhoz kötődnek majd. Gondolataimat biztatásnak szánom mindazoknak, akik részesei lesznek építészeti holnapunknak, és főleg azoknak, akik szembe akarnak nézni a jellel és az építészeti minőség kihívásaival, mert ez ma már megkerülhetetlen. E nélkül marad a stagnálás és a lassú elszakadás, ami nyilván nem következhet be.

A 'minőség' szót ennek az előadásnak a keretében építészeti minőségként használom, ahol ez a fogalom a szakmai feladatok olyan megközelítését takarja, ahol az építészeti konklúzió, egy többrétegű szakmai vizsgálat és értékelés eredménye, amelynek szerves része a társadalmi párbeszéd. Ennek a párbeszédnek az alapja pedig a kölcsönös bizalom kell legyen.

További vizsgálatunk ezért a bizalomról, mint a jövőnk egyik zálogáról szól. Mert mi emberek valójában csak olyasmire figyelünk oda, olyasmikben működünk együtt vagy olyasmiórt teszünk valamit, amiben hiszünk. Minőség pedig folyamatosság hiányában - miként az nálunk van - jobbra csak meggyőződésből és hitből fakadhat. Ez a hit az, ami valamikor a múltban megingott és hiánya már akadálya mai fejlődésünknek. Mikor és hogyan nyerhetjük vissza, ez a kérdés?

Erről kell kicsit elgondolkodnunk, amire a holland lakásépítés 100 évét bemutató kiállítás jó apropó. A XIX.-XX. század fordulójának Budapestjét az Osztrák-Magyar Monarchián belül, az egyre erősödő nemzeti öntudatra ébredés és a pezsgő építési kedv jellemezi. Ekkor alakul ki a Belváros mai jellegzetes képe, jelentős középületek és városfejlesztési programok valósulnak meg. Az építési munkák nagy ívű elképzelések mentén zajlanak, 1870-től működik a híres Fővárosi Közmunkák Tanácsa. A historizmus, majd az eklektikusok uralják a terepet, de e mellett a nemzeti romantika és a szecesszió is szerepet kap.

Az I. Világháború következtében elcsatolásra kerül az ország területének jelentős hányada, ami a társadalom minden területén bénítólag hat. Mégis, talán éppen ezért jelentős teret nyer a modern építészet, először a budai villaépítészetben, később pedig a köz és lakóépületek tervezésénél is. Minderről akkortájt egészséges társadalmi viták folytak, a sajtó nyilvánossága előtt. Az építészet és a társadalom ekkor még dialógusban áll.

Ezt az újraéledő fejlődést töri derékba a II. Világháború, és az azt követő csaknem ötven éves szovjet megszállás. A lakásépítésben egy rövid időre, a birodalmi építészeti formanyelv, az ún. szocreál jelenik meg, majd a tömeges lakásigény kényszeréhez rendelt, kötelezően importált szovjet paneltechnológia. Az Európát is megérintő tendenciánál sokszorosan több panellakás épül, erősen rányomva arcukat, elsősorban Budapestre. Az építés tervszerűsítése, a tervezés központosítása a jellemző. Az elvek és a konkrét épületek nivós megvalósítása azonban - nem utolsó sorban a szegényes anyagválaszték és a rossz kivitelezés miatt - sokszor elmarad a várakozásoktól. Ezzel együtt nagyon sok jó épület épül, melyeknek egy része már akkor nyilvánvalóan értéket képvisel, más részét csak utólag fedeztük fel. Ez az időszak is bizonyítja a magyar építészet alkotóerejét és szívósságát. Számos olyan terület is akad, mint például a kirakatban lévő Budai Vár, ahol a kortárs építészet szabadabban érvényesítheti elképzeléseit. De

ilyen az abban az időben a nemzetközi érdeklődésre egyedül számot tartó organikus magyar építészeti is.

Ugyanakkor ebben az időszakban következnek be azok a végzetes hibák is, amelyek következtében az emberek elveszítik bizalmukat az építészeti ügyei iránt. A politika azt sugallja, hogy a tervezés úri huncutság, és építeni mindenki tud. Hogy valamennyi korábbi építészeti és hagyomány eldobandó, legfeljebb néhány új típust kell kitalálni. Ezekben az évtizedekben válik általánossá a világ többi részétől való elzártság és legalábbis a kommunikáció szintjén megszakad a nemzeti és kulturális kontinuitás. A társadalmi párbeszédet a hatalmi szó helyettesíti. A polgárok bizalomvesztettségükben valójában elutasítanak minden kezdeményezést. Lassan elvész az életnek az a minősége, amely az embereket körülvevő terek alakításnak lehetőségét jelenti. Pedig az épületek sokszor nagyon jók.

Innen kellett újra kezdeni, vagy folytatni az 1990-es évektől... És máris az elmúlt 15 év történéseinél járunk. Ezt az időszakot – a lakásépítést is beleértve - hatalmas építési boom jellemezte. A javuló anyagi helyzet és az elavult lakásstruktúra szinte robbanásszerű igényt támasztott a piaccal szemben. A megjelenő tőke nem építhetett a lakásigényekkel kapcsolatos programokra, tapasztalatokra, mert ilyenek nem voltak. A piac azonban hálásan fogadott - minőségtől és nagyságrendtől függetlenül is - minden egyes lakást. Az igazság az, hogy ilyen mértékű építésre a szakma egyetlen részvevője sem volt felkészülve. Az időszakot az igazi építészeti eredmények helyett az útkeresés, az új lehetőségek közötti öndefinícióra fordított hatalmas energia jellemezte. A korábbi bizalom és idővesztés olyan súlyosnak bizonyult, hogy az építészettel kapcsolatos rendszerek eleinte csak nehezen működtek. Nem voltak megfelelő előírások és szabályozások, a belső szabályzatok nélkül nem tudott jól működni az Építész Kamara, hiányoztak az építészettel foglalkozó médiák, az újonnan debütált politikának kisebb gondja is nagyobb volt az építészetnél. Az építészeti ebben az időszakban nem az építészek vagy a társadalom, hanem - ezek gyenge kohéziója miatt - a tőke definiálta. Összességében úgy gondolom, hogy ebben az első időszakban nem éltünk elég jól új lehetőségeinkkel. Ezt a lemaradást kell most pótolnunk, mert most már pótolni lehet.

A bizalom visszanyerésének útján az első jó jel, a néhány éve megjelenő, újraéledő kíváncsiság volt.... Sőt a kíváncsiságon túl, az önszerveződés, az információ iránti vágy is hamar megjelent. A kommunikációs csatornák éledtek fel elsőként. Az Építészfórum, mint elektronikus média, a régi-új Magyar Építőművészet, az Octogon Építészeti Műhely és számos más folyóirat már évek óta, hol szelíden, hol kíméletlenebbül ostromozta a szakma résztvevőit, informált a jó vagy jónak vélt irányokról. Ma már csak a televízió, van lemaradva, ahol kizárólag nosztalgiára épülő építészeti műsorok futnak.

A következő 1-2 percben az elmúlt tizenöt év sokszínű épületei között tallózva vegyük számba az újjáéledés eddigi eredményeit, sürgős teendőit és az építésigazgatás nehézségeit. Mára a folyamatok, a hatóság és a politika oldalán lassan a normális mederbe terelődnek. Az Önkormányzatok elkészítik szabályozási terveiket, a politika újra szóba áll az építészekkel, célokat fogalmaz meg, és ezekhez kölcsön és támogatási rendszereket hív életre. Friss hír miszerint újjáéledhet a híres Közmunkák Tanácsának utódja is. Az Építész Kamara lassan ellátja, elláthatja kapcsolattartó feladatát az építészek, a társadalom és az igazgatás között. A tervpályázati rendszer működik, és újra épülnek középületek is. Lassan feldereng egy új építészeti megközelítés képe és felismerjük, hogy milyen sokszintű kommunikációra van szükség és a kérdésekre mennyire sokjelentésű házakkal kell reagálni. És persze azt is, hogy ehhez mennyi új anyag és lehetőség áll a rendelkezésünkre. Ha meg kell fogalmazni a jelen pillanatban legégetőbbnek ítélt konkrét feladatokat, akkor azok az alábbiak:

1. Létesüljön végre a külföldi példák sokaságához, pl. a Bécsihez hasonló Építészcentrum, amely ellátja az országon belüli és kívüli kapcsolatok fenntartását, összegyűjti és kezeli a múlt és a

jelen információit, teret ad fórumnak, kiállításnak, stb. Az ennek létesítésére született programot már évekkal ezelőtt, magam is olvastam. A Divatcsarnok helyén majdnem lett is belőle valami. Hát legyen !

2. A másik a Kamara anyagi helyzetének tarthatatlansága. Kapjon a Magyar Építész Kamara a törvényileg előírt feladataihoz és az elkövetkezőkben rá háruló, egyre fontosabb szakmagyakorlási és szakmafelügyeleti feladatokhoz és működéshez megfelelő állami pénzt. Tarthatatlan, hogy a szakmának ez az alapvető szerve filléres gondokkal küzd és még mindig inkább hasonlít jó szándékú építészek társadalmi munkában végzett egyesületére, mint az építészszakma professzionális kiszolgálójára.

3. A harmadik terület az oktatás. Kapjon az építésztanítás méltó figyelmet és a művészeti oktatáshoz világszerte elfogadott magasabb anyagi támogatást. A ma hallgatóitól a jelenlegi körülmények között nem elvárható a jövő feladataiban való érdemi részvétel. Nincsen az egyetemen megfelelő infrastruktúra, nincsenek rangos meghívott előadók, nincsenek megfelelően megfizetett oktatók, nincsenek modellező műhelyek, nincsenek személyes kötődések. Minderre nem megfelelő alternatíva a kétszintű építészképzés. Javítsunk helyzetünkön, de ne engedjük lerombolni a bolognai folyamat eredményeként, a tradicionálisan jó építészképzésünket!

Ugyanakkor nagy örömünkre szolgál, hogy egyre több nagyon jó folyamat is tapasztalható. Így például azt, hogy egyre tisztább a közélet, lassan EU konform a szabályozás, a szakmán belül pedig tisztuló és egyre jobban működő a pályázati rendszer, amelynek nyomán egyre több a sikeres projekt. Az is biztató, hogy itt még rengeteg feladat vár az építészekre, építőkre, beruházókra. A tendenciák alapján bízhatunk abban, hogy ezek a feladatok egyre tudatosabb és egyre átgondoltabb politikai és önkormányzati magatartás keretei között valósulhatnak majd meg.

Az is nyilvánvaló, hogy az elmúlt időszakban túl nagy súly nehezedett az Önkormányzatokra is, miközben csekély anyagi eszközzel rendelkeztek annak kezeléséhez. Bízunk benne, hogy ezek az anyagi eszközök a következő években rendelkezésre fognak állni ahhoz, hogy megfelelő szakemberek bevonásával, megfelelő városrendezési, szabályozási tervek szülessenek, amelyek harmonizálni képesek az adott település, vagy kerület érdekeit, a befektetői érdekekkel. Ehhez véget kell vetni annak a gyakorlatnak, hogy a szabályozási terveket ugyan az Önkormányzat rendeli meg, de - forrás hiány miatt - annak költségviselője az eltérő érdekeltségű befektető. Addig is hasznosnak és működőképesnek bizonyul, az a gyakorlat, mellyel például az Újpesti Önkormányzat is él, és aminek keretében a szabályozási terveket két lépcsőssé tette. Első lépcsőben kialakít egy olyan szabályozási keretet, amely a terület hosszú távú terveihez igazodóan rögzíti a lehetséges funkciókat és a fontos városrendezési paramétereket, mint pl. a bruttó szintterület. A szabályozás konkrét elemeit pedig, mint az építési hely, az építménymagasság, vagy a beépítési százalék, pedig a konkrét befektetői igény megjelenésekor, a tervező építész közreműködésével rögzíti.

Több ilyen projektben vettünk részt az elmúlt tíz évben, melynek kapcsán közel 700 lakás valósult meg. Engedjék meg, hogy befejezésül az ezekkel kapcsolatos konkrét tapasztalatainkról beszéljek.

1. A Szilas Lakópark 175 lakása, Budapest északi részén, Újpesten valósult meg, közel tíz év alatt. Az Önkormányzat, mint tulajdonos a nagyméretű ingatlan hasznosításánál úgy döntött, hogy parcellázás helyett annak építészeti kialakítását is részletesen megtervezteti és az ennek nyomán kialakuló ingatlanokat, az építési engedélyekkel együtt adja el. A tervezési munkát irodánk a beépítés karakterére kiírt pályázaton nyert el. A Vagyonkezelővel és a Főépítésszel szorosan együttműködve egy kísérlet bontakozott ki, amelyben különböző épülettípusok és az azokhoz tartozó telkek méretének - tulajdonképpen a beépítés sűrűségének - változtatásával kerestük a legsikeresebb beépítési modellt. Olyan sarokszámokat rögzítettünk, amelyek hosszabb távon biztosíthatják a terület jó lakóminőségét, így meghatároztuk a beépítésből kimaradó közös zöldök helyét és méretét, illetve a garázsok számát pedig az előírt másfélszeresében határoztuk meg. A

terv külön érdekességének ítélem, hogy mód nyílt a hazai gyakorlatban azóta is hiányzó intenzív beépítettségű /45-50%/, de alacsony szintszámú /F+T / lánc és átriumházas típusok építésére is. A tervezett utcák, az ismétlődő épületelemeket erősítendően gyakran ívesek és a keresztező utcákra merőlegesen benyúló - a mögöttes terület feltárását megkönnyítő - zsákokkal lezártak.

Az építés során az új tulajdonosokkal és az önkormányzattal folyamatos fennmaradt a párbeszéd, aminek következményeként a tervek részben módosításra kerültek, így kissé intenzifikálódott a beépítés /ezt kevésbé éreztük eredménynek/, és megnőtt az egyéni telkek száma, ugyanakkor - többek között egy sorházas tömb elhagyásával - nőtt a zöldfelület aránya. A megvalósítás tanulsága, hogy érdemes közösen gondolkodva új lehetőségeket kutatni, az eredményeket pedig akár menet közben korrigálni, amihez szükség van az eredeti és az új tulajdonosok, és az önkormányzati együttműködésre is.

2. A Káposztásmegyeri Új Lakónegyed, az elmúlt évek jelentős állami hitelekkel támogatott bérlakás építési programjának keretében valósult meg. A közel 400 lakás építése a kerület életében is rendkívül fontos pillanat volt, mert közel ötven év kihagyás után lehetőséget adott újra fogalmazni a bérlakással kapcsolatos szempontrendszerrel és távlati elképzeléseket. Ennek a munkának lehettünk tervezői oldalról részesei, melynek keretében rögzítettük,

- hogy a bérlakásokat az elavult belső területek fejlesztése érdekében, az ott lakóknak, cserelehetőségként kell tudni felkínálni, utat nyitva ezzel a kerület központjának rehabilitációja előtt,
- hogy a tervezett lakások nagyságrendje és típusa, az épületek műszaki színvonala és felszereltsége, meg kell feleljen a hosszú távú üzemeltetés igényeinek, és az építési költségeket ebben az összefüggésben is vizsgálni szükséges.

- hogy az új épületek legyenek olcsók, de tartalmazzanak olyan elemeket, amelyek minőségileg újat nyújtanak, a közvetlen környezetben álló nagyszámú panellakásokhoz képest.

Ennek megfelelően a rendelkezésre álló szerény építészeti mozgásteret elsősorban olyan vasbeton pengefalak építésére fordítottuk, amelyekre támaszkodva nagyméretű teraszokat tervezhattunk. Ezzel, a viszonylag kis lakásokhoz is, új minőséget tudunk kapcsolni, miközben elkerültük az örök hőhíd problémát is. A pengefalak ettől függetlenül hálás építészeti elemnek is bizonyultak. Meggyőződésünk, hogy a megépült épületek egyéb tapasztalatai jól hasznosíthatóak más bérlakás építési programoknál is, még akkor is ha például egyelőre nem sikerült elérni közösségi helyiségek, vagy a nagy zöldfelületek megfelelő kialakítását.

3. Megyeri Lakópark. Ez a harmadik példa is újpesti, de magántőkéből finanszírozott beruházás, összesen 124 lakással. A beépítés karakterét ismét csak mi határozhattuk meg. Alkalmaztuk a Szilas Lakóparknál már jól bevált, a csatlakozó utcák tengelyében elhelyezett zsákutcás bővülteket, itt újra értelmezve, mert azokat - a széttartó - határoló utcák közé feszített hullámvonal öbleiként fogalmaztuk meg. Ezek a szűkebb öblök tartalmazzák a bejáratokat és a gépkocsi beállókat, míg a túloldali szélesebbek a közös pihenőtereket. Ezzel a telepítéssel mindkét határoló utca mentén ritmusosan ismétlődő elemeket kaptunk, miközben a beépítés maga változatos helyzeteket eredményezett. A kigyózó épülettömeg alatt gyalogos átjárókat nyitottunk. A megrendelővel folytatott egyeztetések eredményeként az előírások adta lehetőségek maximális kihasználástól elmaradva, kissé délies ízű, oldott, sok tetőteraszos tömegeket terveztünk. Az eladások a koncepciót jól igazolták. Bár az igény szint itt az alkalmazott anyagok és gépészeti berendezések vonatkozásában magasabb volt, mint Káposztásmegyeren az, az eladási árban nem volt realizálható. Pedig amíg a piac nem fog magasabb árat fizetni a jobb minőségért, addig a magántőke nem is fog olyat terveztetni és építeni. Ehhez is szükséges a hiányzó párbeszéd és kommunikáció.

4. Az Aquincumi Villapark szintén magánberuházás, de az eddigiekhez képest egy egészen más történet. A budai Dunaparton a volt Gázgyár lakóépületeinek szomszédságában a Belvároshoz közeli, ősfás nyugodt környezetben kifejezetten igényes lakások tervezése volt a feladat. Az ide

tervezett négy, egyenként 10 lakásos villaépületet a terepszint alatt közös patkolószint köti össze, lehetővé téve a telekfelszín teljes értékű zöldként történő kialakítását. Az épületek architektúrájánál a szomszédos Graphisoft Parkban – részben az általunk tervezett épületeken - már kikísérletezett szerkesztés és anyaghasználat mellett döntöttünk. A legfontosabb homlokzati anyag a téglá, ami tudatosan vállal identitást a magyar történeti tégláépítészettel, hirdeti értékeinek megőrizhetőségét. A beépítés érdekessége volt, hogy miután a telek elvágta, a Főváros szándékai szerinti dunaparti gyalogossétány útját, felek tárgyalóasztalhoz ültek és közös alkujuként egy olyan megállapodás született, miszerint az inkriminált telekterület - a beépítési paraméterek csorbításának elkerülésére - nem kerül a telekről leválasztásra, de azt beruházó, a Főváros használatába átadja és azon sétányt alakít ki. Ez azóta meg is történt.

Úgy érzem, hogy ez a kiállítás és konferencia egy olyan időpontban jött létre, ami a saját problémáink fontos fordulópontjához kötődik. Mert éppen mostanra alakultak ki, egy minőségi előrelépés intézményes és lélektani feltételei. Mert éppen most van itt az ideje, hogy mindannyiunkban tudatosuljon a folyamatos párbeszéd, kölcsönös bizalmon alapuló helyreállításának szükségessége. Nekünk csak élni kell ezekkel a lehetőségekkel. Ez lehet a záloga egy új építészeti minőség elérésének és a bennünket a saját múltunkkal összekötő kontinuitás fenntartásának is. Ezért külön is szeretném megköszönni a kiállítás szervezőinek, finanszírozóinak és valamennyi közreműködőnek, hogy ürügyet adtak arra, hogy fontos dolgainkon közösen elgondolkodjunk. Mindezt abban a reményben teszem, hogy a magyar építészeti politika hamarosan előáll - a nálunk csaknem szó szerint értendő - 'Formáljuk meg Magyarországot' programmal, a magyar építészek, pedig nemsokára képesek lesznek egy olyan lakásépítési kiállításához anyagot szolgáltatni, mint amilyenek a megnyitóján ma résztvettünk.

2005 április 4

Vikár András DLA

Vikár András DLA

Építészként, több mint 25 éve foglalkozik tervezéssel, 1995-ig a Budapesti Városépítési Tervező Vállalatnál / Buváti /, az utóbbi tíz évben a Lukács és Vikár Építészstúdió vezetőjeként. Tervezési munkája mellett hosszú évek óta intenzíven vesz részt kamarai és oktatási feladatok ellátásában is, jelenleg a Budapest Műszaki Egyetem Középülettervezési és Urbanisztikai Tanszékén dolgozik és alelnöke a Magyar Építész Kamara Etikai és Fegyelmi Bizottságának. 2001-ben Pro Architectura díjat kap, 2002-ben 'Az elmúlt tíz év...' címmel nyílik kiállítása a Magyar Építész Kamara és a Magyar Építőművész Szövetség rendezésében. 2004-ben elnyeri a DLA mester fokozatot.

p. Lukács Istvánnal közös tervei alapján az elmúlt évtizedben, több mint 120.000 m², elsősorban irodaház és lakóépület valósul meg.

Legfontosabb munkáik: Aquincum Villaházak 38 lakás, Óbuda - Káposztásmegyér Új Lakónegyed 350 lakás - Megyer Lakópark 124 lakás, Újpest - Fibernet Irodaház, I. Krisztina tér - Szilas Lakópark 175 lakás, Újpest - Syngenta Irodaház, XII. Alkotás út 41. - Graphisoft Fejlesztői és Logisztikai Épület, Graphisoft Park - Bérirodaház, XII. Városmajor u.13. és Maros u. 12.